

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»**

Факультет суспільних і прикладних наук

Кафедра перекладу та філології

**ЦІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Галузь знань
Спеціальність

**03 «Гуманітарні науки»
035 «Філологія»**

Освітній рівень
Освітня програма

**перший (бакалаврський)
Англійська мова (переклад)**

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

**обов'язкова
українська**

**Івано-Франківськ
ЗВО «Університет Короля Данила»
2022/2023**

ЗАТВЕРДЖЕНО на засіданні кафедри перекладу та філології
Протокол № 1 від 01.09. 2022 р.

Розробниця:

Андрусів Людмила Михайлівна – докторка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри права та публічного управління

Контактний телефон викладача	+38(050)7075066
e-mail:	anrusiv.ludmyla@ukd.edu.ua
Аудиторія	Аудиторія 303
Посилання на сайт	https://ukd.edu.ua/node/1194

**Лист оновлення та перезатвердження силабуса
навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника силабуса НД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри	Підпис гаранта освітньої програми
2022–2023	01.09.2022	1		

ВСТУП

Загальна інформація про дисципліну. «Цінності громадянського суспільства» – це навчальна дисципліна, яка формує активну громадянську позицію студентів як суб'єктів громадянського суспільства; утворює участь у функціонуванні інститутів громадянського суспільства; сприяє формуванню й усвідомленню цінностей громадянського суспільства (моральних зокрема), прав і свобод людини і громадянина; заохочує розуміння свободи, рівності та справедливості; цінності життя людини; політичного плюралізму й демократії; свободи слова та вільних ЗМІ; приватної власності. Важливо не просто бути громадянином своєї держави, а брати активну участь у її збереженні й розвитку. Для цього кожному необхідні проникливість та освіченість, щоб знати, що в державі облаштовано добре, що потребує змін чи дбайливого ставлення й захисту.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Навчальна дисципліна «Цінності громадянського суспільства» є базовою освітньою компонентою, предметом якої є взаємовідносини громадянського суспільства й держави, їхня роль у розвитку суспільства й розбудови держави, функціонування інститутів громадянського суспільства, утвердження й реалізація прав і свобод людини і громадянина.

Мета навчальної дисципліни сформувати здатність реалізувати власні права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного, демократичного) суспільства й необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, цінувати й поважати різноманітність і мультикультурність.

На вивчення навчальної дисципліни заплановано 180 годин – 6 кредитів ECTS.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс	2	
Семестр	3	
Кількість кредитів ECTS	6	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	30 год.
	семінари	30 год.
Самостійна робота		90 год.
Форма підсумкового контролю	екзамен	30 год.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Актуальні проблеми історії	Особистісна ефективність
Основи наукового пізнання	
Критичне мислення	

Професійні компетентності, яких набувають студенти внаслідок вивчення навчальної дисципліни згідно зі Стандартом вищої освіти України за спеціальністю 035 «Філологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для

**першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ступеня вищої освіти
«Бакалавр», затвердженого наказом МОН України № 869 від 20.06.2019 року**

Код компетентності	Назва компетентності	Результати навчання
ЗК 1.	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	ПРН 4. Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства. ПРН 5. Співпрацювати з колегами, представниками інших культур і релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.
ЗК 2.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.	

ПОЛІТИКА КУРСУ

Відпрацювання незадовільних оцінок, отриманих студентом на аудиторному занятті, є обов'язковим. Відпрацювання пропущених занять проводиться згідно з графіком прийому відпрацювань, затвердженим завідувачем кафедри. Пропущені заняття повинні бути відпрацьовані до початку екзаменаційної сесії. Відпрацювання пропущених лекцій проводиться шляхом підготовки розширеного конспекту або реферату за темою лекції. Відпрацювання семінарських занять проводиться у формі усної співбесіди з викладачем або виконання письмової роботи. Після відпрацювання пропущених занять викладач фіксує результат у журналі відпрацювань та академічному журналі.

Якщо студент бере участь у міжнародній або внутрішній програмі академічної мобільності, то навчається за індивідуальним навчальним планом, який враховує

фактичне виконання індивідуальних навчальних планів поточного й попередніх навчальних років. Якщо дисципліна не була перезарахована, відпрацювання пропущених занять здійснюється студентом упродовж семестру після повернення до навчання.

Студент, який з поважних причин, підтверджених документально, не брав участі у формах поточного контролю, має право на відпрацювання у двотижневий термін після повернення до навчання.

Із політикою курсу студенти ознайомлюються на першому занятті курсу.

Якість освітнього процесу забезпечується дотриманням принципів академічної доброчесності. Відповідно до статті 42. Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. В основі академічної доброчесності лежать чесність, довіра, порядність і ретельність під час виконання обов’язків, справедливість, повага й відповідальність.

Академічна доброчесність покликана боротися з:

- ✓ плагіатом як актом шахрайства в студентських роботах, наукових статтях і тезах;
- ✓ фабрикацією й фальсифікацією результатів наукових досліджень;
- ✓ обманом, списуванням;
- ✓ використанням непередбачених навчальним процесом допоміжних матеріалів і технічних засобів.

Порушенням академічної доброчесності вважаються:

академічний плагіат – оприлюднення (часткове або повне) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат – оприлюднення (часткове або повне) власних, раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

фабрикація – вигадкування відомостей чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях;

фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних відомостей, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання (зокрема під час оцінювання результатів навчання);

обман – надання заздалегідь неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ’єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- ✓ повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- ✓ повторне проходження навчального курсу;
- ✓ відрахування із закладу вищої освіти (окрім осіб, що здобувають загальну середню освіту).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які, згідно з програмою навчальної дисципліни, передбачають лекційні, семінарські заняття, а також виконання самостійної роботи.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни «Цінності громадянського суспільства»:

- ✓ на семінарських заняттях оцінюється участь в обговоренні, вирішенні ситуаційних завдань і робота в малих групах;
- ✓ на кожному семінарському занятті проводиться тестування з однією правильною відповіддю з чотирьох можливих;
- ✓ проміжний контроль має на меті оцінити результати знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни. Він проводиться у формі контрольної роботи з тестовими завданнями множинного вибору і розв'язанням задач.

Кількість контрольних тестів з навчальної дисципліни залежить від обсягу кредитів дисципліни; кількості годин, відведених на семінарські заняття, кількості логічно завершених частин дисципліни; форми семестрового контролю.

Поточне оцінювання студента закладу вищої освіти з навчальної дисципліни «Цінності громадянського суспільства» на семінарських заняттях здійснюється за 4-бальною шкалою, де «2» – незадовільно; «3» – задовільно; «4» – добре; «5» – відмінно.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів

Оцінювання знань студента під час семінарських занять проводиться за такими критеріями:

- глибина знань навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих джерелах інформації;
- уміння застосовувати теоретичні знання під час розв'язання практичних завдань: при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань і завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і під час виступів в аудиторії, уміння обґрунтовувати власну позицію, узагальнювати й робити висновки;
- застосування аналітичних підходів; якість і чіткість викладення міркувань;
- логіка, структуризація й обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми;
- самостійність виконання роботи;
- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни;
- грамотність подачі матеріалу;
- оформлення роботи.

Студенти повинні мати позитивні оцінки не менше ніж за 50% проведених семінарських занять.

Критеріями оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів є: глибина й міцність знань, рівень мислення, уміння систематизувати знання за окремими темами й робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, уміння знаходити необхідну інформацію, систематизувати й обробляти її, самореалізація на лекціях і семінарських заняттях.

Підсумковий контроль знань і компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння формулювати власне ставлення до певної проблеми тощо. Студенти зобов'язані до екзамену відпрацювати всі пропущені семінарські заняття.

Підсумковий контроль проводиться в тестовій формі й оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС. Питання, що виносяться на екзамен у вигляді тестів, охоплюють програму дисципліни й передбачають визначення рівня знань і ступеня опанування студентами компетентностей. Тривалість екзамену – 20 хвилин, упродовж яких студенти мають дати відповідь на 30 питань: 20 – I рівня; 7 – II і 3 – III рівня.

Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами тестування, дорівнює або перевищує 60.

Шкала оцінювання знань студентів: національна та ECTS

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90–100 балів	5 «відмінно»	A
80–89 балів	4 «дуже добре»	B
65–79 балів	4 «добре»	C
68–75 балів	3 «задовільно»	D
60–67 балів	3 «достатньо»	E
35–59 балів	2 «незадовільно»	FX
1–34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Навчальна дисципліна «Цінності громадянського суспільства» передбачає навчання через:

- інтерактивні лекції;
- аналіз конкретних ситуацій (case-study);
- лекції-дискусії;
- мозковий штурм;
- роботу в малих групах.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється такими засобами, як:

- тестові завдання;
- виконання індивідуальних завдань;
- усне опитування;
- екзамен.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

Тема 1. Поняття громадянського суспільства.

Тема 2. Особистість, член суспільства і представник культури.

Тема 3. Людина як громадянин.

Тема 4. Держава, народ і громадянська активність.

Тема 5. Моральні цінності.

Тема 6. Права людини.

Тема 7. Свобода, рівність і свобода як цінності.

Тема 8. Життя і його захист у громадянському суспільстві.

Тема 9. Демократія як цінність.

Тема 10. Громадські формування як інститути громадянського суспільства.

Тема 11. Політичні партії у громадянському суспільстві.

Тема 12. Свобода слова.

Тема 13. Раціональне енергоспоживання – пріоритетний напрям сталого розвитку суспільства.

Тема 14. Обов'язки громадян.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство: підходи до визначення. Громадянське суспільство як соціальна спільнота. Основи громадянського суспільства. Структура громадянського суспільства. Політико-правові основи громадянського суспільства. Економічні основи громадянського суспільства. Духовні і культурно-моральні основи громадянського суспільства. Принципи громадянського суспільства. Принцип ринкових відносин, різноманітності форм власності. Принцип економічної незалежності індивідів від держави. Принцип рівності прав і свобод людей у всіх сферах суспільного життя. Принцип рівності перед законом і правосуддям, надійності юридичної захищеності особистості. Принцип поділу влади і взаємодії її гілок.

Питання для самостійного вивчення. Історичний аспект громадянського суспільства. Структурний аспект громадянського суспільства. Культурний аспект громадянського суспільства.

ТЕМА 2. ОСОБИСТІСТЬ, ЧЛЕН СУСПІЛЬСТВА І ПРЕДСТАВНИК КУЛЬТУРИ

Особистість як соціальна якість людини. Потреба бути освіченим, поінформованим, досвідченим. Людина як суб'єкт. Ролі та статус у суспільстві. Рівень самостійності особи. Рівень свободи особи. Парадокс. Демагогія. Відповідальність громадянина. Етичність і моральність громадянина. Авторитет у суспільстві.

Питання для самостійного вивчення. Відповідальні дії. Що люди роблять, щоб уникнути відповідальності? Види відповідальності. Фактори, що впливають на авторитет у суспільстві.

ТЕМА 3. ЛЮДИНА ЯК ГРОМАДЯНИН

Громадянин. Хто може вважати себе громадянином? Почуття обов'язку. Почуття відповідальності. Передумови формування громадянського суспільства. Народ як об'єднання громадян. Народ як суб'єкт громадянського суспільства. Громадянин-професіонал.

Питання для самостійного вивчення. Становлення ідеї національної еліти. Поняття «національна еліта». Формування національної еліти. Ознаки національної еліти. Відповідальність, хоробрість, служіння суспільним інтересам, самовдосконалення, обачливість, відданість, завбачливість, моральність, справедливість, поміркованість, самопожертва як сутнісні риси національної еліти.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВА, НАРОД І ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ

Держава та громадянське суспільство. Ознаки, що характеризують державу. Держава як суб'єкт зовнішньої політики. Держава як Батьківщина. Народ і громадянське суспільство. Населення. Народ. Національність. Народ як носій влади. Саморегуляція суспільства. Передумови громадянської активності. Підготовка в громадській сфері.

Питання для самостійного вивчення. Політика. Сфери впливу політики. Політична боротьба. Влада. Політична влада. Компетентність, справедливість, непохитність, уважність щодо всього й усіх.

ТЕМА 5. МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ

Поняття цінностей. Громадянські цінності, громадянські знання, громадянські вміння, громадянська компетентність. Формування цінностей громадянського суспільства. Класифікація цінностей. Загальнолюдські, демократичні, національні цінності. Аспекти формування національних цінностей: естетичний, етичний, етнічний. Моральні цінності: поняття та види.

Питання для самостійного вивчення. Характеристика моральних цінностей: мудрість, щастя, свобода, любов, милосердя, чесність, щирість, старанність, вірність, правдивість, доброзичливість, надійність, порядність, відповідальність, праця, правда, людина, знання, культура.

ТЕМА 6. ПРАВА ЛЮДИНИ

Поняття прав людини. Сучасні дискусії щодо прав людини. Права та свободи. Права й відповідальність громадянина. Права людини та представницькі інститути демократії. Покоління прав людини. Типологія прав людини. Методи й механізми захисту прав людини. Розвиток гарантій прав людини в Україні, Європі й у світі; поглиблення змісту й розширення обсягу прав людини; обмеження свободи вживання наркотичних засобів: причини і принципи; проблема глобального правосуддя.

Питання для самостійного вивчення. Перше покоління прав людини. Друге покоління прав людини. Третє покоління прав людини. Четверте покоління прав людини. Поняття верховенства права, його складові. Заборона дискримінації як

принцип прав людини. Види дискримінації: пряма дискримінація, непряма дискримінація.

ТЕМА 7. СПРАВЕДЛИВІСТЬ, РІВНІСТЬ І СВОБОДА ЯК ЦІННОСТІ

Справедливість у громадянському суспільстві. Принцип природної справедливості. Історичний поступ ідеї справедливості. Спорідненість справедливості з моральним обов'язком. Свобода як всезагальний принцип громадянського суспільства. Межа свободи. Свавілля. Рівність у громадянському суспільстві.

Питання для самостійного вивчення. Свобода совісті й віросповідання. Свобода й особиста недоторканність. Свобода слова. Свобода вираження поглядів. Свобода пересування.

ТЕМА 8. ЖИТТЯ І ЙОГО ЗАХИСТ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Невід'ємне право кожної людини на життя. Право на життя згідно з Конституцією України. Право на життя та стаття 3. Загальної декларації прав людини. Гарантування державою захисту від свавільного позбавлення життя кожної людини, що перебуває під її юрисдикцією. Матеріальні та процесуальні зобов'язання держави щодо гарантування права на життя.

Питання для самостійного вивчення. Смертна кара і її скасування. Евтаназія: історія становлення. Види евтаназії. Перспективи впровадження евтаназії в Україні.

ТЕМА 9. ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЦІННІСТЬ

Поняття демократії. Історія становлення демократії. Моделі демократії. Афінська модель демократії. Демократія як режим правління. Принципи демократії. Удосконалення демократії. Інститути демократії. Участь у державотворенні. Балотування на виборні посади.

Питання для самостійного вивчення. Вибори як інститут демократії. Право обирати й бути обраним. Право голосу і його обмеження. Ув'язнені та право голосу.

ТЕМА 10. ГРОМАДСЬКІ ФОРМУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Поняття громадських об'єднань. Громадська організація. Громадська спілка. Молодіжні громадські об'єднання. Заборона утворення й діяльність громадських об'єднань, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі тощо. Принципи громадських об'єднань. Нормативно-правова основа функціонування громадських об'єднань.

Питання для самостійного вивчення. Види громадських об'єднань. Всеукраїнські, міжнародні й місцеві громадські об'єднання. Порядок утворення громадських об'єднань. Порядок утворення молодіжних громадських об'єднань.

ТЕМА 11. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Місце політичних партій у громадянському суспільстві. Поняття й сутність політичних партій. Мета створення політичних партій. Фактори утворення політичних партій. Структурні рівні політичної партії. Функції політичних партій. Класифікація політичних партій. Типологія партійних систем.

Питання для самостійного вивчення. Становлення й розвиток політичних партій. Політичні партії України. Правова регламентація утворення й функціонування політичних партій в Україні. Заборонені політичні партії.

ТЕМА 12. СВОБОДА СЛОВА

Поняття свободи слова. Міжнародні й національні стандарти свободи слова. ЄСПЛ і свобода слова. Структура права на свободу слова. Свобода слова у професійній діяльності журналістів і засобів масової інформації. Обмеження права на свободу слова. Право дотримуватися власних поглядів. Право одержувати й передавати інформацію, ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів.

Питання для самостійного вивчення. Свобода слова в інтернеті. Практики Європейського Суду з прав людини щодо свободи слова в інтернеті. Справи «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України», «Delfi AS v. Estonia» (оприлюднення коментарів під статтею на сайті), «Węgrzynowski and Smolczewski проти Польщі» (доступ до публічних інтернет-архівів). Інтернет як джерело інформації.

ТЕМА 13. РАЦІОНАЛЬНЕ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Цілі сталого розвитку й раціональне енергоспоживання. 17 цілей сталого розвитку суспільства. Енергоефективність як ключова ціль сталого розвитку суспільства. Енергоощадність. Доступна й чиста енергія. Екодизайн та енергетичне маркування. Скорочення споживання енергії. Енергетичний аудит. Енергетичний менеджмент і його система.

Питання для самостійного вивчення. Шляхи енергоощадності. Поширення й популяризація енергоощадності в українському суспільстві. Енергоощадність починається з кожного.

ТЕМА 14. ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Конституційні обов'язки громадян. Захист Вітчизни. Сплата податків і зборів. Незаподіяння шкоди природі, культурній спадщині. Шанування державних символів. Додержання Конституції України та законів України. Непосягання на права і свободи, честь і гідність інших людей. Обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я. Обов'язок піклуватися про власне здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян. Обов'язок у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди й робити щеплення. Екологічні обов'язки. Обов'язок кожного берегти й охороняти природу, раціонально використовувати її багатства.

Питання для самостійного вивчення. Шанування державних символів. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо шанування державних символів. Наруга над державними символами.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правові акти

1. Про громадські об'єднання (стаття 21) : Закон України в редакції від 22 травня 2021 р. № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення : 17.08.2022).
3. Про місцеве самоврядування : Закон України в редакції від 09 серпня 2021 р. № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021. *Голос України*. 2021. 1 жовтня С. 10–11.
5. Про органи самоорганізації населення (стаття 14) : Закон України в редакції від 01 січня 2020 р. № 2625-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
6. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності (статті 18, 22) : Закон України в редакції від 02 листопада 2016 р. № 5026-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
7. Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (стаття 9) : Закон України в редакції від 04 листопада 2018 р. № 554/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
8. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (статті 21–24) : Закон України в редакції від 23 травня 2021 р. № 1045-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>. (дата звернення : 17.08.2022).
9. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/682016-198054> (дата звернення : 17.08.2022).
10. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 710-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitkugromadyanskoji-osviti-v-ukrayini> (дата звернення : 17.08.2022).

Основна література

11. Юло Вооглайд. Мислити як громадянин. Таллінн, 2020. 444 с.
12. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв та ін. ; за ред. М. П. Требіна ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Право, 2013. 536 с.
13. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації : аналіт. доп. / В. М. Яблонський та ін. ; за ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 112 с.
14. Загальнотеоретичні та конституційно-правові аспекти розвитку громадянського суспільства в Україні. *Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики,*

стратегія модернізації : монографія : у 2-х т. / за ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Скрипнюка. Київ : Юридична думка, 2018. Т. 1. 676 с.

Додаткова література

15. Гаєвська Л. А. Феномен громадянського суспільства і його вплив на становлення державно-громадського управління освітою (теоретико-методологічний аспект) URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07glatma.htm> (дата звернення : 20.08.2022).
16. Колісник В. Уповільнення демократичного поступу України на тлі нових викликів та дезорієнтації громадянського суспільства. *Право України*. 2019. № 11. С. 183–199.
17. Колодій А. Чим є і чим не є громадянське суспільство URL : <http://www.hgi.org.ua> (дата звернення : 20.08.2022).
18. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1713> (дата звернення : 20.08.2022).
19. Кресіна І., Стойко О. Громадянське суспільство. Енциклопедія цивільного права України / за ред. Я. М. Шевченко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін Юре, 2009. 952 с.
20. Кузнєцова Н. С., Оніщенко Н. М. Роль правової ініціативи у становленні громадянського суспільства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 1. С. 120–130.
21. Лелюк Р. В. Концептуальні підходи до процесу взаємодії органів державної влади та громадськості. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. № 4. С. 65–69.
22. Лотюк О. С. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства. URL : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-3-2013/item/106-do-problemy-rozuminnia-funktsii-hromadianskoho-suspilstvalotiuk-o-s> (дата звернення : 20.08.2022).
23. Лук'янова М. М. Роль організацій громадянського суспільства в розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2020. № 11. С. 127–135.
24. Лук'янчук Г. Волонтерство – основа відповідального суспільства. *Слово Просвіти*. 2020. Ч. 50 (10–16 груд.). С. 6.
25. Лях Ю. І. Організаційно-правове забезпечення комунікаційних відносин у сфері публічного адміністрування в Україні. *Університетські наукові записки*. 2019. № 4. С. 72–81.
26. Мацюк А. Історичні витоки громадянського суспільства та ідей суспільного договору. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 231–238.
27. Пишна Л. Г. Громадянське суспільство: поняття, ознаки, структура і принципи (цивільно-правовий аспект). URL : <https://sworld.education/simpoz4/136.pdf>. (дата звернення : 20.08.2022).
28. Резнік О. Суб'єкти громадянських практик як підґрунтя демократичного транзиту України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 5–22.
29. Стерненко С. Найкращий період у нашій історії: як розвивається громадянське суспільство в Україні. *Український тиждень*. 2021. № 33/34. С. 68–69.
30. Ткачук І. Світові та національні принципи організації, функціонування та фінансування організацій громадянського суспільства. *Журнал європейської економіки*. 2019. № 3. С. 323–335.

31. Третяк С. М. Формування поняття «громадянське суспільство» в західній та українській політико-правовій думці. URL : https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Tretyak_2002_1.pdf. (дата звернення : 20.08.2022).
32. Яковлев П. О. Правові засади участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 142–146.
33. Яремович О. І. Вплив інститутів громадянського суспільства на правоохоронні органи держави крізь призму діяльності громадських рад. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 145–148.